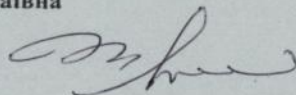

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

ЛАДАН Тетяна Миколаївна

УДК 72.013; 728.1

**ПРИНЦИПИ АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНИХ РІШЕНЬ
ЖИТЛОВИХ БУДИНКІВ 30-Х РР. ХХ СТ. В М. КИЄВІ ТА
ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В СУЧАСНІЙ ПРАКТИЦІ ПРОЕКТУВАННЯ**

18.00.02 – Архітектура будівель та споруд

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата архітектури

Київ – 2002

42.01
42.025.1
Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Київському
архітектури Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник – доктор архітектури, професор **Єжов Валентин Іванович**,
Київський національний університет будівництва і
архітектури, завідувач кафедри основ архітектури і
архітектурного проектування

Офіційні опоненти:

доктор архітектури, професор **Уреньов Валерій Павлович**, Архітектурний
інститут Одеської державної академії будівництва і архітектури, директор;

кандидат архітектури, старший науковий співробітник **Куцевич Вадим
Володимирович**, Український зональний науково-дослідний і проектний
інститут по цивільному будівництву, ВАТ „КиївЗНДІЕП”, керівник науково-
дослідного архітектурного центру

Провідна установа:

Харківський державний технічний університет будівництва і архітектури,
м. Харків, Міністерство освіти і науки України, м. Київ

Захист відбудеться 6 лютого 2003 р. о 15 годині на засіданні
спеціалізованої вченої ради Д 26.056.02 при Київському національному
університеті будівництва і архітектури за адресою: 03037, м. Київ – 037,
Повітрофлотський проспект, 31, ауд.466 (головний корпус).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського національного
університету будівництва і архітектури за адресою: 03037, м. Київ–037,
Повітрофлотський проспект, 31.

Автореферат розісланий 25 грудня 2002 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.О. Тімохін

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Циклічність, з якою людина звертається до проблем архітектури житла, дорівнюється віку людської цивілізації, що розвивається спіралеподібно. Безперервний процес створення, удосконалення, перебудови житла та навколишнього середовища відповідно з соціальними перетвореннями суспільства, сучасними вимогами – технічними та економічними можливостями, естетичними поглядами, динамічністю життя, наближенням до ідеалу – головна та відповідальна мета сьогодишнього часу, яка виражається у відмові від пасивних стилєвих імітацій та зверненні до пошуків національної архітектури, проектування за індивідуальними проектами при загальному наближенні комфортності існуючого житлового фонду до сучасних європейських нормативів.

Протягом тривалих часів при освоєнні нових міських територій відбувалося вимушене перетворення середовища, основою якого ставали генеральні плани. На кожному етапі розвитку виникали особливі завдання для рішення яких нові, кожен раз “сучасні”, архітектурно-художні ідеї закріплювалися новими генеральними планами. На сьогодні, особливо в центральних районах, неможливе таке вимушене перетворення середовища, тому на перший план виступають питання “зонінгу” міської території центру. Саме такий підхід дозволить регламентувати питання по реновації та віталізації центральних кварталів міста – визначити місця включення нових житлових будинків великої поверховості, надбудови аттикових та мансардних поверхів, благоустрою внутрішньоквартальних просторів, що в результаті дозволить посилити потік інвестицій в значно коротший строк.

Київ засновується полянським князем Кисм у V ст., проходить шлях скрізь товщу подій, лихоліть і стає столицею Древньоруської держави – Київської Русі (з другої половини IX ст.), нерідко величається “третьою столицею Росії” після Москви та Петербурга (в 1850-1860-х рр.), з 1934 р. завойовує право називатися столицею УРСР, а з 1991 р. стає столицею України, як незалежної держави.

По мірі зростання площі м. Києва по правому та лівому берегах Дніпра плато “Липки” на сьогодні природно опинилося в геометричному центрі м. Києва – між схилами Дніпровської (Міський та Маріїнський парки), Кловської (вул. Виноградна) та Хрещатицької долин (вул. Банкова та Крутий Університетський узвіз); в межах сучасних вул. Грушевського, Ак. Богомольця, Круглоуніверситетської, Банкової, Кловського узвозу, пров. Держинського та ділянки Міжнародного центру культури та мистецтва, колишнього Жовтневого палацу. Частини плато спочатку входять в Печерський та Старокиївський райони, а на рубежі XX-XXI ст.ст. намічається їх природне історичне розташування в Печерському районі столиці.

В ході аналізу житлової забудови м. Києва було визначено, що найбільш інтенсивно, в порівнянні з іншими районами міста, в 30-ті рр. ХХ ст. забудовується саме район „Липки”. Підвищені відмітки рельєфу відносно інших районів міста, розташування поряд з Старо-Київським узвишшям, сусідство з Дніпром, гарне озеленіння вулиць, майданів, бульварів, капітальні житлові та громадські будинки з цінним архітектурним виглядом виступають тими чинниками, які роблять особливо відповідальним вирішення архітектурно-планувального образу району „Липки”, пошуки якого ведуться за конкурсами та ПДП у ХХ ст. і представляють змістовний проектний та дослідницький аналіз архітектурно-планувальних можливостей району: створення ансамблю загальноміського центру столиці; визначення топографічних акцентів – місць можливої висотної забудови, влаштування підземної автомобільної інфраструктури тощо.

Але жоден з проектів не був здійснений в натурі, оскільки були відсутні: науково-обґрунтовані рекомендації та комплексні програми по реконструкції історичних зон, районів, кварталів; концептуальні пропозиції по утворенню національної, вітчизняної – вернакулярної архітектури (“Програма визначеності еволюційного розвитку м. Києва” започатковується на архітектурному факультеті КНУБА лише на початку 1990-х рр.). Припинення інтенсивності проектних пошуків по забудові району „Липки” було здійснено за рахунок включення вулиць району до зони регулювання першої категорії з 1973 р.

На сучасному етапі проектування в районі “Липки” об’єднуються дві функції – житлова та адміністративна, які не отримують чіткої диференціації; активність архітекторів і, переважно, інвесторів не спала, а значно зросла; будівельна діяльність, переважно, спрямована на реконструкцію окремих житлових будинків (надбудова аттикових та мансардних поверхів) та включення нових висотних житлових будинків у середину кварталів.

Ліквідація руйнівних дезінтеграційних процесів в районі (доцільність включення нових житлових та громадських об’єктів) може бути визначена лише при комплексному аналізі передумов еволюційного розвитку, особливостей та принципів архітектурно-планувальних рішень житлових будинків 30-х рр. ХХ ст. в кварталах району „Липки” (містобудівних, об’ємно-композиційних, стилістичних та функціонально-планувальних), як найбільш виразних складових його забудови.

При аналізі дисертаційних робіт, в яких розглядаються містобудівні та архітектурно-типологічні питання архітектури житлових будинків, зведених в період 1917-1940 рр. в колишньому СРСР, було виявлено, що на сьогоднішній час архітектура 1920-х рр. найбільш вивчена, але не існує значного дослідження з проблем національної своєрідності української, київської житлової архітектури кінця 1920-х – початку 1930-х рр.

В дисертаційних роботах періоду 1955-1996 рр., основні теоретичні питання з історії забудови окремих ділянок в районі “Липки” м. Києва в різні історичні часи були розкриті в роботах: Л.Т. Сакович – XIX ст., Т.С. Кілессо – середина XVIII ст., В.Є. Ясієвича – кінець XIX- початок XX ст.ст., А.О. Матушевича – XIX-XX ст.ст.

Окремі питання, присвячені галузям: містобудування та ландшафтна архітектура району “Липки” (формування планувальної схеми району, забудова кварталів, благоустрій), архітектура унікальних будівель, розкриваються в роботах В.Е. Альошина, Л.Г. Василенко, І.А. Ігнаткіна та А.О. Матушевича.

Серед них найбільш змістовним є дослідження центру м. Києва (зокрема району “Липки”) архітектора А.О. Матушевича, в якому значне місце приділяється: аналізу містобудівного розвитку центру міста в різних часових періодах (феодальному, капіталістичному, в роки радянського будівництва, після Великої вітчизняної війни); виявленню переваг та недоліків окремих конкурсних проектів по реконструкції центру, в розвитку центру Києва в тому, чи іншому напрямках; визначенню найбільш ефективних композиційних можливостей для збагачення перспектив вулиць при архітектурно-просторовій організації житлової забудови з відступом від червоної лінії вулиці.

Загальні питання сутності та розвитку української архітектури на базі концепцій різних товариств та об'єднань 1920-1930-х рр. були розкриті також в роботі Г.О. Лебедева; аналіз секційного будівництва – в роботі О.І. Масленкової; основні стильові новаторські течії в архітектурі житлових та громадських будинків – в роботі Л.Г. Василенко, окремих статтях В.В. Чепелика, В.С. Ясієвича.

Протягом 1979-1991 рр. основним об'єктом дослідження архітектури періоду 1920-1940-х рр. є Росія (м. Москва – роботи на здобуття ступеню кандидата архітектури: К.О. Донгузова, М.М. Полещука, О.О. Шадріна; міста Горьківської агломерації: м. Горький, Балахна, Дзержинськ – робота О.В. Орельської); Молдова (робота А.В. Кузя); Казахстан (робота А.С. Карпикова); Узбекистан (робота Ю.Л. Косенкової); Литва (робота Н.Р. Лукшеніте); Естонія (робота на здобуття ступеню кандидата мистецтвознавства М.А. Калма).

Аналіз закордонної капіталістичної та радянської архітектури 1920-х – початку 1930-х рр. найбільше розкриття отримують в теоретичних роботах М.Я. Гінзбурга, І.В. Жолтовського, А.В. Іконнікова, В.В. Кириллова, К.С. Мельникова, М. Рагона та інших.

Огляд наукових праць з проблем житлової архітектури 1930-х рр. виявив відсутність систематизації історичних, проектних матеріалів та адресного дослідження по забудові району “Липки” м. Києва.

Таким чином, при визначенні “духу місця” району „Липки”, можуть бути відроджені традиції надання схожості окремим частинам м. Києва (престижні мальовничі придніпровські території) не куточкам Англії, Італії, Франції, Швейцарії, тощо, а вітчизняним взірцям комфортності та престижу – наприклад, „Новим „Липкам”” (узбережжя р. Дніпро на Оболоні), згідно з принципами та прийомами архітектурно-планувальних рішень житлових будинків 30-х рр. ХХ ст., які на сьогоднішній час можуть бути спадкоємно розвинуті та включені в палітру сучасних архітекторів.

За А.В. Іконніковим, лише крізь контекстуальність та системний початок, містобудування ХХІ ст. повинно стати століттям пошуку рівноваги та гармонії в архітектурі. Таким чином, особливого значення набувають комплексний підхід до вивчення вище визначених питань.

Оскільки вищим проявом гармонічної композиційної майстерності в архітектурі та головним засобом втілення художньо-естетичних містобудівних ідей є мистецтво ансамблю, то особливої актуальності набувають питання пошуку ансамблевих рис житлової забудови в районі “Липки”.

Таким чином, при вирішенні вище визначених проблем теоретичною основою з питань: архітектури та архітектурної композиції, організації простору, гармонізації та оптимізації просторових форм, ансамблевої забудови, пластики архітектурних форм, розвитку сучасної архітектури та містобудування стають праці вчених – В.А. Абизова, М.М. Агуфа, М.Г. Бархіна, А.В. Буніна, О.В. Воробйової, М.Я. Гінзбурга, Т.О. Доценко, М.М. Дьоміна, М.П. Євдокімова, В.І. Єжова, О.М. Ігнатова, А.В. Іконнікова, Л.І. Кириллової, М.Г. Круглової, В.В. Куцевича, Ю.С. Лебедева, А.В. Махровської, О.Я. Роздорознюк, Т.С. Семенової, О.С. Слепцова, В.О. Тімохіна, О.О. Тица, Т.Д. Товстенко, І.О. Фоміна, Я.А. Штейнберга, С.О. Хан-Магомедова, Р.Я. Хігера та інших.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана в КНУБА на кафедрі „Основ архітектури і архітектурного проектування”. Результати роботи дозволять продовжити пошуки щодо розробки “Програми визначеності еволюційного розвитку м. Києва” започаткованої на архітектурному факультеті КНУБА; можуть бути використані при розробці нового генерального плану м. Києва до 2020 р. (Київпроект) та ПДП району “Липки” (“зонінг”, встановлення напрямів по реконструкції житлових будинків 1930-х рр.).

Метою дослідження є визначення принципів архітектурно-планувальних рішень житлових будинків 30-х рр. ХХ ст. в м. Києві (на практиці забудови району „Липки”) та розробка рекомендацій по їх впровадженню в сучасну практику проектування.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішити завдання по ретроспекції житлової забудови:

- виявити передумови розвитку та архітектурно-композиційні особливості житлової забудови в кварталах;
- встановити для подальшого використання історичні етапи розвитку житлової забудови;
- визначити прийоми глибинно-просторових та об'ємно-композиційних рішень житлових будинків та окреслити пропорційні зв'язки між житловими будинками – містобудівні, у фронтальній композиції фасадів;
- знайти спільні стильові переваги житлової забудови;
- виявити функціонально-планувальні особливості секцій та квартир;
- прослідкувати еволюційний розвиток принципів архітектурно-планувальних рішень житлових будинків 1930-х рр. протягом ХХ ст.

Передбачається розробити концепцію утворення сучасної архітектури на основі поєднання експериментально-прогностичних напрямлень з визначеними принципами архітектурно-планувальних рішень житлових будинків 30-х рр. ХХ ст. для досягнення одночасно сучасного та безперервного образу нового житлового будинку та того, що підлягає реконструкції.

Об'єктом дослідження є житлові будинки кінця 1920-х–1930-х рр. в м. Києві (район „Липки”).

Предметом дослідження є виявлення принципів архітектурно-планувальних рішень житлових будинків.

Методи дослідження. Робота проводиться на основі комплексного методу дослідження, який включає в себе методи:

- порівняльного аналізу досвіду проектування і будівництва житлових будинків в районі “Липки” в різні історичні періоди, з використанням даних архівів, проектних та інших державних установ, науково-дослідних робіт, матеріалів із літературних джерел;
- натурального обстеження (фотографування житлових будинків);
- типологічного аналізу забудови та житлових будинків (систематизації по найбільш характерним ^{ознакам} ознакам);
- експериментальний метод гармонізаційного удосконалення об'єктів;
- графоаналітичний метод;
- метод цифрового моделювання;
- метод експериментального проектування.

Наукова новизна одержаних результатів виражається у:

- виявленні особливостей архітектурно-планувальних рішень житлових будинків 30-х рр. ХХ ст. (при розташуванні житлових будинків в системі

кварталів, згідно з прийомами об'ємно-композиційних рішень, функціонально-планувальною структурою секцій та квартир);

- визначенні основних стильових та пропорційних напрямів в архітектурі житлових будинків;

- виявленні спільних прийомів композиційної побудови житлових будинків, завдяки яким вони утворюють „ансамбль району”;

- науковому обґрунтуванні рекомендацій по віталізації житлового ансамблю в районі “Липки”;

- визначенні принципів архітектурно-планувальних рішень житлових будинків 1930-х рр. в м. Києві (на практиці забудови району „Липки”) для їх впровадження в сучасну практику проектування;

- розробці концепції семантико-етимологічного інтернаціонального каркасу „вернакулярної архітектури” та визначенні перспективних стильових напрямів житлових будинків-вернакулярів, запропонованні до подальшого використання історичних та географічно-етнографічних центрів розповсюдження „вернакулярної архітектури”.

У роботі вперше пропонуються до використання терміни, які визначають: об'ємно-просторові форми вільних просторів та прийоми їх формування навколо житлових будинків; типи ансамблів, будинків-архітектонів, секцій, курдонерів, еркерів, інших світлопрорізів, які отримують властивість до трансформації. На основі семантико-етимологічної трактовки терміну “вернакулярна архітектура”, визначаються нові типи об'ємно-композиційних схем сучасних житлових будинків.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій підтверджується методом експериментального проектування та впровадженням результатів дослідження в учбову та проектну практику.

Практичне значення одержаних результатів виражається в історичній визначеності, узагальненні та систематизації особливостей архітектури житлової забудови 30-х рр. ХХ ст. в районі “Липки” за характерними ознаками, що дозволить створити повний історичний довідник з історії архітектури житлової забудови в одному з центральних районів столиці.

Результати та висновки дослідження можуть бути використані при розробці ПДП, реконструкції та новому будівництві в районі „Липки”, в м. Києві, а також в центральних районах міст України та закордону; включені в “Програму визначеності еволюційного розвитку м. Києва”; введені в учбовий процес при викладанні історії радянської вітчизняної архітектури м. Києва (1917-1991 рр.), архітектурної композиції та архітектурного проектування.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки наукової роботи оприлюднені в доповідях на 58-63 науково-практичних конференціях КНУБА (м. Київ, 1997-2002 рр.); на міжнародній конференції

„Сучасні проблеми відновлення та реконструкції будівель та споруд” в Молодіжному дитячому центрі „Артек” (сmt. Гурзуф, 2002 р.).

Структура і об'єм дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, загальним обсягом – 141 сторінка; 75 рисунків та 12 таблиць на 62 сторінках; списку використаних джерел із 212 найменувань на 12 сторінках; додатку, загальним обсягом 66 сторінок (2 рисунки, 7 таблиць, 8 чорно-білих фото друктованих на ЕОМ, 42 кольорових фото, словник нових архітектурних термінів на 9 сторінках, 3 акти впровадження).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділ 1. Передумови розвитку житлової архітектури 30-х рр. ХХ ст. в центрі м. Києва (район „Липки”). Розпланування території району “Липки” м. Києва, зріст, розвиток та перевага житлової або громадської забудови, відображаються на генеральних планах центральної частини міста в період ХІ – ХХ ст.ст.. На їх основі стають визначені вісім етапів розвитку забудови району, які окреслюють напрямки формування архітектурно-планувальної структури району в різні часові шари.

На першому етапі забудови (ХІ ст. – 1787 р.), згідно з топографічними особливостями, в районі “Липки” концентруються значущі житлові будинки (Маріїнський, Кловський палаци), що стають основними планувальними акцентами в забудові району, яким на другому етапі забудови (1787-1833 рр.) підкоряється послідувача житлова забудова в кварталах уздовж сучасної вул. Липської, яка стає основною композиційною віссю і з'єднує обидва палаци. Таким чином, спостерігається утворення „ансамблю району”.

На третьому та четвертому етапах забудови району “Липки” (1833-1895 рр.; 1896-1917 рр.) його гармонійна природно сформована планувальна організація порушується з прокладанням нових вулиць та остаточно закріплюється приватною власністю на землю – віссю стає сучасна вул. Шовковична, яка не отримує належних орієнтирів. Таким чином, район остаточно втрачає площі та магістралі, які б могли представляти собою планувальний вузол, композиційний центр всієї архітектурно-планувальної системи.

Протягом п'ятого та шостого етапів забудови району “Липки” (1927-1934 рр.; 1934-1941 рр.) інтенсивне житлове будівництво остаточно формує та закріплює в натурі простори кварталів, вулиць, дворів. Забудова здійснюється рівномірно по відношенню до нової композиційної вісі – вул. К. Лібкнехта (сучасної вул. Шовковичної). Допоміжними осями, до яких спостерігається

наближення плям житлової забудови, виступають вул. 25 Жовтня та Енгельса (сучасні вул. Інститутська та Лютеранська).

Часткове житлове будівництво в районі відбувається протягом сьомого та восьмого етапів забудови (1941-1955 рр.; 1955-2000 рр.), яке здійснюється без будь-якого композиційного тяжіння до вище визначених планувальних осей. Наприкінці ХХ ст. в „Липках” окреслюються основні містобудівні громадські орієнтири по вул. Інститутській, Шовковичній, Грушевського (колишнім вул. Жовтневої Революції, К. Лібкнехта, С. Кірова).

XXI ст. можна вважати початком дев'ятого етапу забудови району за рахунок інтенсивної реконструкції існуючих житлових будинків та проектування нових висотних об'єктів в середині кварталів.

Аналіз забудови кварталів району показав, що громадські будинки розширюють адміністративно-урядовий центр міста у східному напрямку, а житлові будинки забезпечують сприятливі умови проживання мешканцям району „Липки” – надихають його постійним життям. Органічне поєднання в одному районі різних історичних пластів житлової та громадської забудови створюють цінність архітектури одного з центральних районів м. Києва

Згідно з основними чинниками, що впливають на проектування та будівництво житлових будинків в районі „Липки”, та аналізом проектних матеріалів, на протязі 4-6 етапів забудови були визначені п'ять спалахів інтенсивності будівельної діяльності, які можна охарактеризувати як справжні „будівельні буми”.

На основі аналізу вільних просторів навколо житлових будинків в садибах кварталів на 1-4 етапах забудови були визначені п'ять прийомів об'ємно-просторової організації форм: „рядовий, розосереджений”, „в ризалітах”, „рядовий, в ризалітах”, „рядовий, покоєм”, „кутовий, в ризалітах”.

Аналіз пропорцій вільних просторів, згідно з коефіцієнтами пропорційності K_p (Квп) та методами закономірної організації їх об'ємно-просторових форм виявив композиційні акценти житлових будинків з упорядженими курдонерами або з вільними просторами, які не можуть бути упоряджені з умовами комфорту їх візуального сприйняття.

В прийомах об'ємно-просторової організації форм вільних просторів навколо житлових будинків та стильових напрямках проглядається утворення чотирьох типів ансамблевої забудови – „ансамбль в собі”, „внутрішньоквартальний відкритий ансамбль”, „ансамбль вулиці”, „ансамбль кварталу”.

При вирішенні загальної архітектурно-планувальної композиції району „Липки” на початку ХХ ст., у середині 1930-х та 1960-х рр. поступово відходять від ідеї створення архітектурного „ансамблю району”. В кінці ХХ – початку ХХІ ст. спостерігається поступове включення району в „містобудівний ансамбль” столиці.

Розділ 2. Особливості архітектурно-планувальних рішень житлових будинків 1930-х рр. в районі „Липки”. Визначена на п'ятому та шостому етапах забудови району „Липки” композиційна рівновага між плямами житлових будинків в кварталах району відносно вулиць К. Лібкнехта, 25 Жовтня та Енгельса – осей композиційного тяжіння, стає основою для пошуку інших композиційних закономірностей, гармонійних зв'язків між будинками, ансамблевих рис, тощо.

При аналізі розташування житлових будинків в системі кварталів були визначені три характерні особливості:

- збільшення масштабу житлової забудови (ширини корпусу житлових будинків та їх довжини – кількості секцій);

- метро-ритмічні зв'язки між планами житлових будинків на основі радіусу $R=150\pm 3$ м та збільшеного планувального модулю $M=18; 20; 23$ м;

- подібність об'ємно-просторових прийомів організації форм вільних просторів навколо житлових будинків: „кутовий, в ризалітах” „рядовий, розосереджений”, „рядовий, покоєм”, „рядовий, в ризалітах”, поява нового „кутового” прийому, в порівнянні з забудовою району на 1-4 етапах, та принципова відмінність у їх композиційному вирішенні.

Аналіз прийомів об'ємно-композиційних рішень житлових будинків виявив відповідність житлових будинків чотирьом стильовим напрямом: раціоналізм, пізній конструктивізм (з рисами неопластицизму, з рисами раннього декоративізму), постконструктивізм, неокласицизм (з перевагою традиційних рис, з тріумфальними рисами).

Було визначено, що при побудові об'ємної та фронтальної композиції житлових будинків стильових напрямів раціоналізм та неокласицизм переважають вертикальні членування; житлові будинки пізнього конструктивізму та постконструктивізму поєднують вертикальні та горизонтальні членування, з перевагою останніх.

Були виявлені варіанти пропорційної розробки фасадів житлових будинків різних стильових напрямів:

- наближення або чітке пропорціювання основних членувань фасадів до пропорцій „золотого перерізу” – всі стильові напрями;
- вписування загальних габаритів фасадів (частин) в квадрат або прямокутник, що складається з кількох квадратів (3, 5) – пізній конструктивізм, постконструктивізм, неокласицизм;
- пропорціювання основних членувань фасаду взаємоперпендикулярним корегуючим лініям – пізній конструктивізм з рисами раннього декоративізму, постконструктивізм;
- пропорціювання на основі квадрату пропорційного ряду – постконструктивізм;
- пропорціювання на основі зміщення осей основних елементів – неокласицизм.

Характер розташування житлових будинків одного стильового напрямку – в різних кварталах району, у значному віддаленні один від одного, говорить про ансамблеве мислення архітекторів не в межах одного кварталу, суміжних кварталів, а в межах цілого району „Липки”.

На основі аналізу функціонально-планувальної структури секцій житлових будинків в районі „Липки” м. Києва було визначено, що на практиці знаходять використання два види секцій: з жорсткими кордонами (рядові, кутові, торцеві) та гнучкі (з зсуванням квартир по горизонталі – рядові, кутові; із зміщенням квартир по вертикалі – рядові, кутові, торцеві) із збереженням планування квартир в одній площині. Найбільше використання отримують секції необмеженої орієнтації з одною (в напівсекціях) двома квартирами на сходову клітину.

В залежності від конфігурації секцій, кількості та характеру розташування на фасаді основних функціональних елементів – сходових клітин, було визначено, що найбільше використання знаходять рядові (симетричні) та кутові (асиметричні) секції. За їх допомогою створюються житлові будинки із складною конфігурацією в плані – будинки-курдонери.

Шляхом порівняльного аналізу функціонально-планувальної структури квартир в секціях житлових будинків району „Липки” з дореволюційними та післяреволюційними типовими (проектування до 1933 р., за аналізом Р.Я. Хігера), було виявлено використання в „Липках” 2/3 нових типів квартир в залежності від складу основних обслуговуючих приміщень та характеристики кімнат (непрохідні, прохідні, з нішею), кухонь (окремих, кухонь-ніш). Таким чином, невикористані типи квартир можуть стати основою для проектних пошуків на сучасному етапі проектування.

В ході аналізу функціонально-планувальних зв'язків між приміщеннями квартир в житлових будинках були виявлені існуючі зв'язки, зв'язки, що не отримують використання та ті, яких слід уникати. Були визначені позитивні та негативні функціонально-планувальні рішення квартир в залежності від взаємозв'язків квартири – зовнішній простір.

Особливості функціонально-планувальної структури секцій, різних типів квартир, аналіз житлових площ та площ основних приміщень квартир (спалень, кухонь, передніх) визначили ступінь наближення їх комфортності в житлових будинках району “Липки” 1930-х рр. до сучасних нормативних показників і, таким чином, окреслили напрями по реконструкції квартир.

На основі виявлених особливостей архітектурно-планувальних рішень житлових будинків 1930-х рр. в районі „Липки” м. Києва, були визначені принципи архітектурно-планувальних рішень, які стають ознакою сучасного житла підвищеної комфортності – курдонерна забудова, широкий корпус, кутова секція, еркер.

Розділ 3. Рекомендації по використанню принципів архітектурно-планувальних рішень житлових будинків 1930-х рр. в сучасній практиці проектування. На основі аналізу еволюційного розвитку та використання принципів архітектурно-планувальних рішень житлових будинків 1930-х рр. („курдонерна забудова”, „широкий корпус”, „кутова секція”, „еркери”) протягом ХХ ст. (вітчизняний та закордонний досвід) були окреслені перспективні напрями їх застосування, згідно з сучасними вимогами до утворення комфортного житла, що отримує зв'язок з природою.

Таким чином, при проектуванні сучасних будинків-курдонерів для їх композиційного збагачення рекомендується:

- розширення методів закономірної організації об'ємно-просторових форм курдонерів;

- можливість поєднання кількох методів організації об'ємно-просторових форм курдонерів в найбільш складних за формою плану будинках із значним поширенням та ускладненням закладених в основу їх об'ємно-просторового рішення видів симетрії.

Рекомендується ускладнювати функціональні процеси в курдонерах на основі виділення трьох ступіней їх відкритості у зовнішній простір та диференціації режимів експлуатації об'ємно-просторових форм курдонерів відповідних типів: відкритий; напіввідкритий; закритий.

Підвищення комфортних умов проживання в будинках-курдонерах пропонується здійснювати за рахунок покращення умов інсоляції внутрішніх

кутів згідно з архітектурно-планувальними прийомами їх композиційного вирішення.

На основі аналізу архітектурно-планувальних рішень житлових будинків з широким корпусом (економічні переваги були визначені в дослідженнях Я.А. Штейнберга, А. Зальцмана; енергоекономічні – в дослідженні Т.О. Кащенко) – проекти, які були відмічені Сталінськими преміями, преміями на конкурсах, які проводило Управління за справами архітектури при Раді Міністрів РРФСР та УРСР, винайдені шляхом експериментального проектування – визначаються перспективні прийоми функціонально-планувальних рішень сучасних секцій з широким корпусом.

На основі виділених типів кутових секцій, в залежності від розташування сходової клітини на фасаді будинку та методів закономірної організації їх планів, пропонується до використання в сучасній практиці проектування новий тип кутової „курдонерної” секції різних композиційних схем, рекомендуються прийоми їх функціонально-планувального рішення з ціллю покращення умов ізоляції у внутрішніх кутах житлових будинків-курдонерів.

Визначається найменше втручання мешканців до естетичних та експлуатаційних якостей еркерів в порівнянні до інших типів світлопрорізів. Виділяються основні типи еркерів в залежності від основних параметрів: висота, ширина, розташування на фасаді, форма в плані, поєднання з іншими типами світлопрорізами, функціональних процесів та виникнення. Окреслюються прийоми централізованого переобладнання балконів в еркери, із забезпеченням максимального збереження комфортних умов проживання.

На основі каркасного та монолітного зведення житлових будинків, які дають більшу можливість вільного розташування різних типів світлопрорізів на фасаді, автором пропонується до використання в сучасній практиці проектування „еркери та напіверкери мансардного типу” різних об’ємно-композиційних рішень, які при поєднанні з „мансардними вікнами-балконами” зумовлять організувати індивідуальне функціонально-планувальне рішення квартир різних типів по вертикалі сходового (сходово-ліфтового) вузла. Розглядаються варіанти утворення „квартир-еркерів”, об’ємно-композиційні рішення яких пропонується до відродження в проектній практиці.

„Еркери мансардного типу” та „квартири-еркери” рекомендується розглядати як головний елемент декорування фасадів сучасних житлових будинків, основну композиційну тему житлових будинків. Таким чином, виникають питання пошуку стильових напрямків цих житлових будинків, які повинні бути направлені на майбутнє, нерозривно пов’язані з експериментально-прогностичними напрямками архітектури (сукупність різних експериментально-прогностичних напрямків в архітектурі – органічний,

біотехнічний та екологічний підходи – В.С. Ясієвич називав „гуманістичною екоархітектурою”).

Визначається, що на сучасному етапі проектування лише при зверненні інтересу до об'єкту-символу та образному мисленню виникне можливість уникнення пасивних стильових імітувань минулих часів та утворити дійсно сучасну архітектуру.

ВИСНОВКИ

1. На основі ретроспекції архітектурно-планувальних рішень житлових будинків 30-х рр. ХХ ст. в м. Києві в місці їх найбільшої концентрації – районі „Липки” було визначено, що передумовами їх розвитку стають: вигідне осьове географічне положення району в структурі м. Києва; наявність великої кількості вільних престижних ділянок під забудову; втрата площ та магістралей, які б могли представляти собою планувальний вузол, композиційний центр всієї архітектурно-планувальної системи району; еволюційне формування композиційної вісі – вул. Шовковичної, яка не отримує належних орієнтирів.

В районі еволюційно утверджуються архітектурно-композиційні особливості забудови житлових кварталів згідно з п'ятьма прийомами організації форм вільних просторів навколо житлових будинків, чотирима типами ансамблевої забудови. В стилістичній різнобарвності житлової дореволюційної забудови переважають класицистичний та еkleктичний стильові напрями.

Серед визначених восьми історичних етапів забудови району „Липки”, житлові будинки 30-х рр. ХХ ст. представлені на 5 та 6 етапах.

2. Встановлено, що особливостями архітектурно-планувальних рішень житлових будинків 1930-х рр. на 5 та 6 етапах стають:

– при розташуванні житлових будинків в системі кварталів – зміна параметрів житлових будинків; метро-ритмічні зв'язки між планами житлових будинків; повтор прийомів організації форм вільних просторів навколо житлових будинків;

– згідно з прийомами об'ємно-композиційних рішень житлових будинків – загальна раціоналістична направленість архітектури житлових будинків при відповідності чотирьом стильовим напрямкам: раціоналізм, пізній конструктивізм, постконструктивізм, неокласицизм;

– спільність пропорційної побудови фасадів житлових будинків різних стильових напрямів (вписування загальних габаритів фасадів в квадрат або прямокутник, що складається з кількох квадратів, пропорції „золотого

перерізу”); одночасне поєднання як класичних (квадрат пропорційного ряду, пропорції „золотого перерізу”) так і авангардних („гра в квадрат(и)”, пропорціонування основних членувань фасаду взаємоперпендикулярним корегуючим лініям; на основі зміщення осей основних елементів) прийомів пропорціонування фасадів;

– в функціонально-планувальній структурі житлових будинків – використання гнучких секцій із збереженням планування квартир в одній площині; збільшення загальної кількості типів планувальних рішень квартир в порівнянні з попереднім досвідом проектування; невідповідність майже 50% площ основних приміщень квартир (житлових, спалень, кухонь, передніх) сучасним нормативним.

3. Визначено, що забудова 1930-х рр. утворює „ансамбль району”, основні риси якого на сучасному етапі проектування потребують віталізації та реновації на основі виявлених спільних прийомів композиційної побудови: „провідна тема”, рух, ідеологія, колорит форм, естетичні переваги, використані елементи, пластичні мотиви, серед яких „провідна тема” архітектурно-планувальних рішень житлових будинків стає проявом зовнішніх та внутрішніх пропорційних зв'язків (методологія зовнішніх та внутрішніх зв'язків запропонована у 1985 р. архітектором Т.С. Семеновою) в глибинно-просторовій та фронтальній композиціях житлових будинків, і спрямовує сприймати архітектуру 1930-х рр. в районі „Липки” вище раціонального або конструктивного формотворення, з реальним втіленням в природу абрисів віртуального світу рівноваги та гармонії – організованого світу архітектури, в своєрідному подоланні “архітектурних утопій” авангарду 1920-1930-х рр..

4. Були розроблені рекомендації по віталізації „ансамблю району” „Липки” на основі принципу „композиційного тяжіння” (методологія організації архітектурного простору з „тяжінням” до формуючих його елементів на основі метричних, ритмічних, масштабних, пропорційних та інших композиційних закономірностей була запропонована у 1983 р. архітектором Л.І. Кирилловою) до формуючих його елементів – житлових будинків-курдонерів різних етапів забудови.

Рекомендовано до використання в сучасній практиці проектування нових мікрорайонів та кварталів прийом „радіального корегуючого зв'язку” планів житлових будинків, для виявлення забудови певного періоду.

5. Були визначені принципи архітектурно-планувальних рішень житлових будинків 30-х рр. ХХ ст. в м. Києві (район „Липки”) – „курдонерна забудова”, „широкий корпус”, „кутова секція”, „еркер”; здійснений аналіз їх еволюційного розвитку та використання в подальшій практиці проектування житлової забудови, щільно до кінця ХХ ст.

Розроблені рекомендації по розширенню методів закономірної організації об'ємно-просторових форм житлових будинків, зведених за вище визначеними принципами, з ціллю підвищення в них комфортності проживання, згідно з сучасними європейськими нормативами, досягненнями науково-технічного прогресу.

6. Пропонується концепція семантико-етимологічного інтернаціонального каркасу „вернакулярної архітектури”, яка при поєднанні з особливостями та принципами архітектурно-планувальних рішень житлових будинків 1930-х рр. дозволить пронизати динамікою сучасної дійсності та досягти безперервної циклічності у трактовці образного рішення нових житлових будинків та тих, що підлягають реконструкції в кожному конкретному місці. Визначаються перспективні стильові напрями житлових будинків-вернакулярів.

7. Розробляється історична та географічно-етнографічна моделі центрів розповсюдження „вернакулярної архітектури” у столицях країн європейського регіону з географічним центром в столиці України – м. Києві.

Розроблені засади перевірені шляхом експериментального проектування, впроваджені в практику учбового проектування сучасних житлових та громадських будинків, в проектну практику проектування.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ АВТОРА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Ладан Т.М. Історичні етапи планування та забудови району “Липки” в м. Києві (остання чверть XI – кінець XIX-початок XX століття) // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Науково-технічний збірник. Випуск 4.– К.: КНУБА, 1999.– 158 с., С.20-26.

2. Ладан Т.М. Житлові будинки курдонерного типу в районі “Липки” м. Києва // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Науково-технічний збірник. Випуск 5.– К.: КНУБА, 1999.– 134 с., С.114-120.

3. Ладан Т.М. Ансамблеве мислення у 1930-ті роки в районі “Липки” // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Науково-технічний збірник. Випуск 6 (спеціальний: Київ архітектурний: Шляхи розвитку міського середовища).– К.: КНУБА, 1999.– 192 с., С. 55-61.

4. Ладан Т.М. Пізньоконструктивістські тенденції архітектури житлових будинків перших житлобудкоопів в районі “Липки” м. Києва у 1927-1932 роки // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Науково-технічний збірник. Випуск 7.– К.: КНУБА, 2000.– 192 с., С. 3-8.

5. Ладан Т.М. Провідні викладачі КНУБА (вибрані біографічні матеріали): Й.Ю. Каракіс, М.В. Холостенко, П.М. Черниш. Нові грані творчості архітектора Йосипа Каракіса // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Науково-

технічний збірник. Випуск 8 (спеціальний: АРХІТЕКТУРНА ШКОЛА КІБІ-КНУБА. До 70-річчя діяльності).– К.: КНУБА, 2000.– 316 с., С.110-112, 119-120, 122-123, 153-158.

6. Ладан Т.М. Вернакулярна архітектура в сучасній практиці проектування м. Києва // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Науково-технічний збірник. Випуск 9.– К.: КНУБА, 2001, С.58-65.

7. Ладан Т.М. „Вернакулярна архітектура” як напрямок сучасної реконструкції історично сформованого ансамблю району, міста // Строительство и техногенная безопасность: Научно-технический сборник. Випуск 6.– Симферополь: КАПКС, 2002.– 319 с., С.15-16.

АНОТАЦІЯ

Ладан Т.М. Принципи архітектурно-планувальних рішень житлових будинків 30-х рр. XX ст. в м. Києві та їх використання в сучасній практиці проектування. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.02 – Архітектура будівель та споруд. Київський національний університет будівництва і архітектури, Київ, 2002.

В дослідженні визначені передумови розвитку житлової забудови 30-х рр. XX ст. в м. Києві (район „Липки”), основні етапи забудови, фактори, які впливають на містобудівні та архітектурно-типологічні особливості забудови кварталів (середина XVIII – початок XX ст.ст.); виявлені особливості та принципи архітектурно-планувальних рішень житлових будинків 1930-х рр., які зумовлюють їх визначення як ансамбль; дані концептуальні пропозиції по посиленню ансамблевих рис житлової архітектури в районі та рекомендації по використанню принципів архітектурно-планувальних рішень житлових будинків 1930-х рр. в сучасній практиці проектування.

Пропонується семантико-етимологічна експериментально-прогностична концепція утворення сучасного житлового будинку–вернакуляру на основі поєднання географічно-етнографічних особливостей забудови та виявлених принципів архітектурно-планувальних рішень житлових будинків 1930-х рр. – „вернакулярна архітектура”.

Ключові слова: об’ємно-просторова форма вільного простору, курдонерна забудова, широкий корпус, курдонерна секція, еркер мансардного типу, вернакулярна архітектура.

АННОТАЦИЯ

Ладан Т.Н. Принципы архитектурно-планировочных решений жилых домов 30-х гг. XX ст. в г. Киеве и их использование в современной практике проектирования. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата архитектуры по специальности 18.00.02 – Архитектура зданий и сооружений. Киевский национальный университет строительства и архитектуры, Киев, 2002.

В диссертации рассмотрены предпосылки развития архитектурно-планировочных решений жилых домов 30-х гг. XX ст. в одном из центральных районов г. Киева – районе “Липки”.

На основе анализа были выделены: этапы формирования жилой застройки в районе; факторы, которые тормозят или способствуют её развитию; градостроительные и архитектурно-композиционные особенности застройки кварталов (середина XVIII – начало XX ст.ст.). Было установлено, что наибольшая интенсивность жилой застройки приходится на конец 1920-х–1930-е гг. (5 и 6 этапы). На этих этапах наблюдается определенное композиционное равновесие между пятнами жилых домов в кварталах района относительно определённых улиц – вспомогательных осей композиционного тяготения, которое послужило основой для поиска других композиционных закономерностей, гармоничных связей между домами – ансамблевых черт жилой застройки 1930-х гг.

В данном исследовании определены особенности архитектурно-планировочных решений жилых домов 1930-х гг.: градостроительные (постановка жилых домов в системе кварталов); объёмно-композиционные, функционально-планировочные (структура секций и квартир). Общность выделенных масштабных, метроритмических, стилевых, пропорциональных, планировочных закономерностей в жилой застройке 30-х гг. XX ст. говорит о создании “ансамбля района”, особенности которого следует развивать на современном этапе реконструкции центра г. Киева. Разрабатываются концептуальные предложения по реконструкции исторически сложившейся архитектурной среды района “Липки”.

Определяются основные принципы архитектурно-планировочных решений жилых домов 1930-х гг.: курдонерная застройка, широкий корпус здания, угловая секция, эркеры.

Проводится анализ использования принципов архитектурно-планировочных решений жилых домов в современной и зарубежной практике проектирования до конца XX ст. Разрабатываются рекомендации по увеличению методов закономерной организации объёмно-пространственных форм жилых домов в соответствии с выше определёнными принципами.

Предлагается семантико-этимологическая экспериментально-прогностическая концепция создания современного жилого дома-вернакуляра повышенной комфортности, соответствующего современным европейским нормам, максимально приближенного к природе, созданного на основе достижений научно-технического прогресса, взаимосвязи географически-этнографических особенностей застройки, выявленных принципов архитектурно-планировочных решений зданий – “вернакулярная архитектура”. Рекомендуется историческая и географическо-этнографическая модели центров распространения вернакулярной архитектуры в столицах стран европейского региона.

Ключевые слова: объёмно-композиционная форма свободного пространства, курдонерная застройка, широкий корпус, курдонерная секция, эркер мансардного типа, вернакулярная архитектура.

ANNOTATION

T. Ladan. Principles of architectural-planning decisions of apartment houses of 30th of the XXth century in Kyiv of their modern application.- Manuscript.

Thesis for scientific architecture candidate degree by speciality 18.00.02 - Architecture of buildings and structures. – Kyiv National University of Construction and Architecture, Kyiv, 2002.

The thesis present: the main stages of building up of "Lypky" area in Kyiv, factors influencing city-planning and architectural-typical features of building quarters (the middle of XVIIIth - the beginning of XXth centuries); the revealed features of apartment houses architecture of 1930th speak about creation of ensemble of the area; conceptual proposals to amplification ensemble features of apartment architecture in the area and practical application of principles architectural-planning solutions of apartment houses of 1930th in modern design of Kyiv.

The method of creation of a modern apartment house is proposed on the basis of integration of geographical-ethnographic features and principles of architectural-planning solutions of houses with experimental-predictable directions in modern architecture.

Key words: volumetric-spatial form of free space, curdoner building, wide case, curdoner section, bay window of mansard type, vernacular architecture.

Підписано до друку 23.12.2002 р. Формат 60х90/16.
Ум.друк.арк. 0,9. Обл.-вид.арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 243.

Видавництво "Науковий світ"[®]
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
03150, м.Київ-150, вул. Горького, 51, оф. 1211.
227-01-89, 419-38-44

453738

АВ 53.641

РЕЗЕРВ

Мист